

Dogo Rangsang Research Journal
(A Bilingual Research Journal Indexed in UGC-CARE List)
Vol. IX : Issue XV : January, 2022

DOGO RANGSANG RESEARCH JOURNAL

दोगो बांश्छां

ISSN : 2347-7180

गदवसना पत्रिका

CHIEF EDITOR (HON.) :

Dr. Upen Rabha Bakacham

EDITORS (HON.) :

Dr. Lalit Chandra Rabha

Dr. Dhameswar Kalita

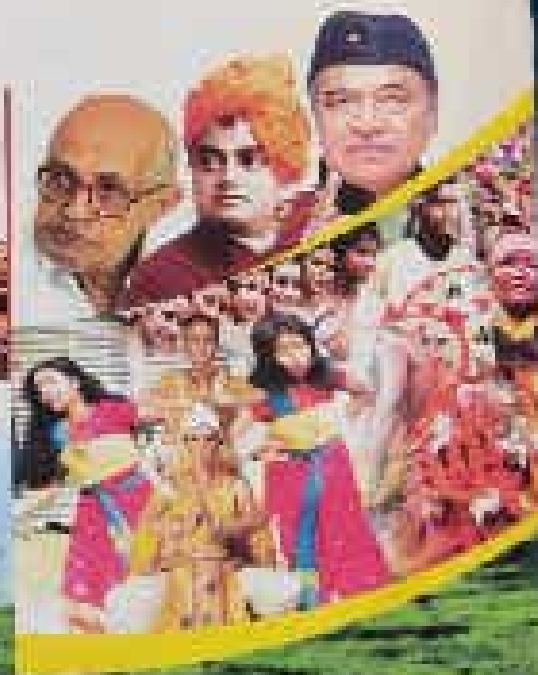
शुभा सम्पादक (सौन्दर्यनिक) :

डॉ. कृष्णन बाबा बाकाचम

सम्पादकद्वय (साहित्यनिक) :

डॉ. ललित चन्द्र बाबा

डॉ. धामेश्वर कलिता

A Peer Reviewed Bilingual Research Journal
(Indexed in UGC-CARE List)

ISSN 2347-7180

DOGO RANGSANG RESEARCH JOURNAL

দগো ৰাংছাং গৱেষণা পত্ৰিকা

Vol. IX, Issue. XV

নৱম বছৰ, পঞ্চদশ সংখ্যা

January, 2022

জানুৱাৰী, ২০২২

Chief Editor (Hon.)
Editors (Hon.)

ঃ Dr. Upen Rabha Hakacham
ঃ Dr. Lalit Chandra Rabha
Dr. Dhaneswar Kalita

মুখ্য সম্পাদক (অবৈতনিক)
সম্পাদকদ্বয় (অবৈতনিক)

ঃ ড° উপেন ৰাভা হাকাচাম
ঃ ড° ললিত চন্দ্ৰ ৰাভা
ড° ধনেশ্বৰ কলিতা

Dogo Rangsang Research Society
Reg. No. KAM-M/263/L/ 595 of 2015-16
দগো ৰাংছাং গৱেষণা সমিতি

A Peer Reviewed Bilingual Research Journal
(Indexed in UGC-CARE List)

ISSN 2347-7180

DOGO RANGSANG RESEARCH JOURNAL

দগো বাংছাং গবেষণা পত্রিকা

Vol. IX, Issue. XV

নবম বছর, পঞ্চদশ সংখ্যা

January, 2022

জানুয়ারী, ২০২২

Chief Editor (Hon.) : Dr. Upen Rabha Hakacham
Editors (Hon.) : Dr. Lalit Chandra Rabha
Dr. Dhaneswar Kalita

মুখ্য সম্পাদক (অবৈতনিক) : ড° উপেন বাভা হাকচাম
সম্পাদকদ্বয় (অবৈতনিক) : ড° ললিত চন্দ্র বাভা
ড° ধনেশ্বর কলিতা

Dogo Rangsang Research Society
Reg. No. KAM-M/263/L/ 595 of 2015-16
দগো বাংছাং গবেষণা সমিতি

সূচীপত্ৰ

CONTENT

অসমীয়া বিভাগ :

- (১) নীলমণি ফুকনৰ কবিতাৰ ভাষা : এক অধ্যয়ন
● ড° হৰি প্ৰসাদ বৰুৱা /০১
- (২) গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ 'ৰাম-নবমী' আৰু জগন্মোহন লালৰ
'বাবাজী' নাটক : এক তুলনাত্মক অধ্যয়ন
● অৰূপ দাস /০৯
- (৩) ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ 'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসত প্ৰতিফলিত পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতি : এক অধ্যয়ন
● ড° আখতাৰুল ইছলাম ● মুন মুন কৰ্মকাৰ /১৯
- (৪) অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাত প্ৰচলিত দেশী লোকভাষা
● ড° মোঃ মোৰশেদুজ জামান /২৫
- (৫) ভূপেন হাজৰিকাৰ গীতত সমকালীন অসমৰ অস্থিৰ ৰাজনৈতিক অৱস্থাৰ চিত্ৰণ
আৰু তেওঁৰ বৈপ্লৱিক মতাদৰ্শ
● দিপাংকৰ বৰুৱা /৩৩
- (৬) জিতেন ডেকাৰ গীতত জাতীয়তাবোধ আৰু সময়ৰ সুৰ : এক চমু অৱলোকন
● ৰাজা ৰাম ৰাভা /৪১
- (৭) মটকসকলৰ মাজত প্ৰচলিত মায়ামৰা ধৰ্মৰ লগত জড়িত উৎসৱ-অনুষ্ঠান
● মৌচুমী চেতিয়া /৪৮
- (৮) দৰঙী লোকগীতত পৰিৱেশ প্ৰসংগ : হাতীক শিক্ষা দিয়া গীতৰ বিশেষ উল্লিখনসহ
● জ্যোতিস্মৃতা দত্ত /৫৮
- (৯) 'ৰামধেনু'ৰ সম্পাদকীয় প্ৰবন্ধত প্ৰকাশিত চিন্তা-চেতনা
● ড° গকুল কুমাৰ দাস /৬৪
- (১০) হেম বৰুৱাৰ ভ্ৰমণ সাহিত্যত কবিতাৰ অনুৰূপ : এটি আলোচনা
● ড° কনেশ্বৰ বৰুৱা /৭৪
- (১১) অসমৰ লোকনাট্যানুষ্ঠানত প্ৰতিবাদ : এক পৰ্যালোচনা
● ড° প্ৰশান্ত কুমাৰ দাস /৮৩

ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ 'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসত প্ৰতিফলিত পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতি : এক অধ্যয়ন

● ড° আখতাৰুল ইছলাম

মূৰব্বী অধ্যাপক, প্ৰমথেশ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়, email: islamakhtarul45@yahoo.in, ফোন : ৯৪৩৫১২৫৩৮৯

● মুন মুন কৰ্মকাৰ

গৱেষিকা ছাত্ৰী, বড়োলেণ্ড বিশ্ববিদ্যালয়, email: karmakarmoon143@gmail.com, ফোন : ৯৮৬৪৩২৪০২০

সংক্ষিপ্তসাৰ : কাব্যৰ অন্যতম উপাদান হৈছে অৰ্থপ্ৰকৃতি। অৰ্থপ্ৰকৃতিসমূহ প্ৰয়োজন সিদ্ধিৰ কাৰণ বা হেতু। ভাৰতীয় সংস্কৃত নাটকৰ ইতিহাসত চকু ফুৰালে দেখা যায় যে, প্ৰাচ্যৰ নন্দনতত্ত্বৰ এক উল্লেখযোগ্য বিষয় আছিল অৰ্থপ্ৰকৃতিসমূহ। ভাৰতীয় সমালোচকসকলে বহু ক্ষেত্ৰত এইবোৰৰ সংজ্ঞাৰ ভিত্তিত কাব্যৰ আংগিক সম্পৰ্কে বিচাৰ-বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছিল। লগতে এনেধৰণৰ সুকীয়া তত্ত্ব বা বিশ্লেষণৰ দৃষ্টিভংগীয়ে প্ৰাচ্যৰ সমালোচনাৰ ক্ষেত্ৰখনক এটা পৃথক মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছিল। অৰ্থপ্ৰকৃতিয়ে নায়ক-নায়িকাক মূল উদ্দেশ্যত উপনীত হ'বলৈ সফলতা প্ৰদান কৰে। অৰ্থপ্ৰকৃতি দুই ধৰণৰ— আধিকাৰিক আৰু প্ৰাসংগিক। আধিকাৰিক কথাবস্তু নায়ক-নায়িকা বা মুখ্য ঘটনাৰ লগত জড়িত থাকে। আনহাতেদি যিবোৰ ঘটনাই মূল ঘটনাক আগবঢ়াই লৈ যায় সেইবোৰক প্ৰাসংগিক কথাবস্তু বুলি আখ্যা দিয়া হয়। প্ৰাসংগিক কথাবস্তুকেই প্ৰকৃতাৰ্থত অৰ্থপ্ৰকৃতি আখ্যা দিয়া হয়। অৰ্থপ্ৰকৃতি পাঁচ প্ৰকাৰৰ— বীজ, বিন্দু, পতাকা, প্ৰকৰী আৰু কাৰ্য। এইবোৰ প্ৰায়বিলাক সংস্কৃত নাটক আৰু ভাৰতীয় মূলৰ অন্যান্য নাটকসমূহতো প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। প্ৰাচ্যৰ সমালোচনা তত্ত্বৰ অন্তৰ্গত অৰ্থপ্ৰকৃতি সমূহক বিস্তৃত সাৰ্বজনীন পৰ্যায়ত বিচাৰ কৰিলে প্ৰাচ্য-প্ৰাশ্চাত্যৰ অন্যান্য বিভিন্ন সাহিত্যত ইয়াৰ উপস্থিতি অনুভৱ কৰিব পাৰি। তেনেদৰে ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ 'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসখনতো পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতি প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়; যদিও ই বিবহাৱ্যক। উপন্যাসখনত প্ৰয়োগ হোৱা পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতি সম্পৰ্কে আমাৰ এই গৱেষণা পত্ৰখনত আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব।

বীজ শব্দ : অৰ্থপ্ৰকৃতি, মিৰি জীয়ৰী, জঙ্কি, পানেই, কাব্য, উপন্যাস।

গৱেষণা বিষয়ৰ পৰিচয় :

ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ 'মিৰি জীয়ৰী' এখন সামাজিক উপন্যাস। ১৮৯৪ চনত প্ৰকাশিত এই উপন্যাসখন ১৭ টা অধ্যায়যুক্ত মূলতঃ জনজাতীয় উপন্যাস। ইয়াৰ নায়ক মিচিং ডেকা জঙ্কি আৰু নায়িকা পানেই। ধৰ্মীয় বিশ্বাস, আচাৰ-অনুষ্ঠান, জীৱন-ধাৰণা প্ৰণালী ইত্যাদি সামাজিক পৰিকাঠামোৰে পুষ্ট 'মিৰি জীয়ৰী'খন আবস্তগি, মধ্যবিন্দু তথা ক্লাইমেক্স আৰু পৰিসমাপ্তিযুক্ত এক পূৰ্ণাংগ কাহিনী। জঙ্কি-পানেইৰ প্ৰেমৰ আখ্যানৰ মাজেদি উপন্যাসখন 'ব্ৰিভূজ' আকৃতিৰ দৰে ৰূপ লৈছেহি। যাৰ ফলত ই ট্ৰেজেদি হোৱা সত্ত্বেও ভাৰতীয় সাহিত্য সমালোচনাৰ দিশবোৰো ইয়াত পূৰ্ণ ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈ উঠিছে।

কাহিনীভাগত পাঠোটা অৰ্থপ্ৰকৃতিৰ স্পষ্ট প্ৰয়োগ ঘটিছে। মূল চৰিত্ৰ তথা নায়ক-নায়িকাৰ উদ্দেশ্য সম্বন্ধে হোৱাত অৰ্থপ্ৰকৃতিসমূহে কাহিনীৰ আৰম্ভণিৰ পৰা একেবাৰে শেষলৈকে উপস্থিত থকাটো পূৰ্ণ ৰূপত অনুভৱ কৰিব পাৰি। সাধাৰণতে ট্ৰেজিক ৰূপ দি প্ৰায় প্ৰতিটো প্ৰেমৰ আখ্যান মিলনাত্মক তথা নায়ক-নায়িকাৰ মৃত্যু উদ্দেশ্যে মিলনৰ মাজেদিয়েই কাহিনীৰ সমাপ্তি ঘোষণা কৰা হয়। 'মিৰি জীয়ৰী'ৰ পৰিণতি মিলনাত্মক নহ'লেও প্ৰেমৰ এটা প্ৰত্যাশা নায়ক-নায়িকা একেলগে মৃত্যুদণ্ডেৰে দণ্ডিত হোৱাটোও মনকৰিবলগীয়া। অৰ্থপ্ৰকৃতিয়ে তেওঁলোকৰ এই উদ্দেশ্যত উপনীত হ'বলৈ উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে।

অধ্যয়নৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য :

সাহিত্য বিচাৰৰ মূলকথা মূল্যনিৰ্ণয়। সমালোচক সকলে যি মূল্যমানৰ সহায়ত সাহিত্যৰ গুণাগুণ নিৰ্ণয় কৰে সেয়া হ'ল ব্যাখ্যা, বিচাৰ আৰু ৰসোপভোগ। ব্যাখ্যাকাৰীৰ উদ্দেশ্য পাঠক সমাজক বিষয়ৰ সৈতে অনুভৱ কৰোৱা অনুভৱৰ সাৰ্বজনীন ৰূপ থাকিব নোৱাৰে। সময়ানুকূলে, পৰিৱেশ-পৰিস্থিতি অনুকূলে সাহিত্য বিচাৰকাৰৰ বিশ্লেষিত হয়। ব্যক্তিবাদী কিম্বা আপেক্ষিক কোনো সমালোচনাই 'শেষ কথা' হ'ব নোৱাৰে। জন মিল্টনৰ 'পেৰা লষ্ট' অদ্যাবধি মহৎ শিল্প ৰূপে স্বীকৃত। এডিছনে এৰিষ্টটলৰ 'পয়েটিক্চ'ৰ সূত্ৰানুসৰি এই মহাকাব্যৰ কাহিনী, চৰিত্ৰ আৰু ৰসৰ গুণৰত ভিত্তি কৰি মিল্টনৰ প্ৰশংসা কৰিছে। পৰবৰ্তী যুগত মেথিউ আৰ্ণল্ডে জন মিল্টনক 'His seriousness of absolute sincerity' গতিকে এই কথা প্ৰমাণিত বুলি দাবী কৰিব পৰা যায় যে কোনো শিল্পীৰ কৰ্ম যুগ, ব্যক্তি কিম্বা স্থান ভেদে ভিন্ন মূল্য দাবী কৰে। গতিকে সাহিত্য বিচাৰৰ আপেক্ষিক মূল্য আছে বুলি কোনো কথা নাই।

'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসত যিদৰে স্পষ্ট ৰূপত পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতিৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে সেয়া অসমীয়া সাহিত্য যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ তথা নতুন দিশ এটা উন্মোচনৰ প্ৰচুৰ থল আছে। তাৰোপৰি অসমীয়া সাহিত্য প্ৰাচ্য সমালোচকৰ তত্ত্বৰ এনেবোৰ দিশেৰে তথা দৃষ্টিভংগীৰে বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰিলে উপাদানবোৰে সাৰ্বজনীন অথবা বহুপ্ৰচলিত এটা পৰিগ্ৰহ কৰিব বুলি আমাৰ বিশ্বাস। সাহিত্যৰ আলোচনা যিহেতু নন্দনতাত্ত্বিক আলোচনাৰ অন্তৰ্গত সেয়া সাহিত্যতত্ত্বৰ প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য নন্দনতাত্ত্বিক বিচাৰৰ এক মিশ্ৰিত প্ৰতিফলনো আমাৰ সাহিত্যৰ অন্যতম আলোচ্য হ'ব পাৰে। ব্ৰেলোক্য নাথ গোস্বামীৰ ভাষাত— 'প্ৰাচীন বুলিয়েই কিছুমান বস্তুৰ সমাদৰ নকৰা আমাৰ স্বতন্ত্ৰ নন্দনতত্ত্বৰ আলোচনা কিছু পৰিমাণে জটিল কাৰণ এনে আলোচনাই অনেক সময়ত বাস্তৱতাৰ সীমা চেৰাই কিম্বা আদৰ্শৰ মাজত বাট খেপিয়াব লগা হয়।' সেই উদ্দেশ্য অনুধাৱন কৰিয়ে আমি উক্ত বিষয়টিৰ আলোচনাৰ কাম মনোনিৱেশ কৰিছোঁ।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি :

গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

অধ্যয়নৰ পৰিসৰ :

আমাৰ গৱেষণাৰ বিষয়বস্তু হৈছে 'ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ মিৰি জীয়ৰী উপন্যাসত প্ৰতিফলিত পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতিৰ আগবঢ়োৱা হৈছে।

পূৰ্বকৃত আলোচনাৰ স্বৰূপ :

তুলনামূলক সমালোচনা অপেক্ষাকৃত আধুনিক বিচাৰ পদ্ধতি। ইয়াত দুই ভিন্ন দেশ কালৰ সাহিত্যৰ আপেক্ষিক তুলনা সম্ভৱ। আৰম্ভণি উপন্যাস আৰু পঞ্চতন্ত্ৰ, গ্ৰীক নাটক আৰু সংস্কৃত নাটক, বাল্মিকী-ব্যাস আৰু হোমাৰ ভাৰতীয় পোয়েটিক্চ আৰু নাট্যশাস্ত্ৰৰ তুলনামূলক বিচাৰৰ জৰিয়তে পাৰস্পৰিক মিল অমিলৰ বিশ্লেষণ সম্ভৱ। বিশ্লেষণাত্মক এখনি দেশৰ লগত অন্য দেশৰ চৰিত্ৰগত সাদৃশ্য-বৈসাদৃশ্য লক্ষ্য কৰিব পাৰি। সমালোচকৰ প্ৰত্যেক

অনুসৰিও দুই ভিন্ন সাহিত্যতত্ত্বৰ মাজতো সাহিত্যৰ সামান্যধৰ্মৰ সাদৃশ্য স্থাপিত হ'ব পাৰে। বঙ্কিমচন্দ্ৰই শকুন্তলা, মিবান্ডা আৰু ডেচডিমনাৰ মাজত সাদৃশ্য-বৈসাদৃশ্যৰ আলোচনা কৰিছিল। ববীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ কাব্য বিচাৰ প্ৰাচ্য সমালোচনা সূত্ৰ ধৰিয়েই আগবঢ়াইছিল।^{১০} মানসিক সংকীৰ্ণতা দূৰীকৰণৰ অৰ্থে তুলনামূলক বিচাৰ পদ্ধতিয়ে আধুনিক কালত জনপ্ৰিয়তা পাইছে। আধুনিক সময়ৰ ভাৰতীয় সাহিত্য প্ৰাচ্য সাহিত্যতত্ত্বৰ আধাৰত বিশ্লেষণ কৰাৰ পদ্ধতিও জনপ্ৰিয় হ'ব পাৰে যদিহে আলোচক-সমালোচকসকলে যুগ তাড়িত মানসিক কুপমণ্ডকতাৰ পৰা ওলাই আহিব পাৰে। আধুনিক কালৰ সাহিত্য পাশ্চাত্য সাহিত্যতত্ত্বৰ আধাৰতহে আলোচনা কৰিব লাগিব বুলি কোনো কথা থাকিব নোৱাৰে। অসমীয়া কাব্য সাহিত্য, নাট্য সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰাচ্য সাহিত্যতত্ত্বৰ আধাৰত বহু আলোচনা পণ্ডিত তীৰ্থনাথ শৰ্মা, ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামী, বিশ্ব নাৰায়ণ শাস্ত্ৰী, মুকুন্দ মাধৱ শৰ্মা আদি প্ৰথিতযশা সাহিত্যিকসকলে কৰিছে। উপন্যাস আধুনিক যুগৰ সৃষ্টি হ'লেও চিৰায়ত কাহিনী কথনৰ প্ৰৱণতা থকা উপন্যাস 'মিৰি জীয়ৰী'ৰ কাহিনী বিশ্লেষণত প্ৰাচ্য নন্দনতত্ত্ব আশ্ৰিত অৰ্থপ্ৰকৃতিৰ বিশ্লেষণে সম্ভাৱনাপূৰ্ণ বিশ্লেষণৰ বাট মোকলাব পাৰে।

মূল আলোচনা :

প্ৰাচ্যৰ নন্দনতত্ত্বৰ আধাৰত পাচোঁটা অৰ্থপ্ৰকৃতিৰে বিভাজন অনুযায়ী অৰ্থ তথা সংজ্ঞা সুকীয়া সুকীয়া। প্ৰতিবিধৰে কাহিনী আগবঢ়োৱাত স্বকীয় ভূমিকা থকা দেখা যায়। এইবোৰৰ অৰ্থ অনুসৰি 'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসত পঞ্চ অৰ্থপ্ৰকৃতিৰ প্ৰয়োগ এনেধৰণৰ—

বীজ : পাঁচ প্ৰকাৰৰ অৰ্থপ্ৰকৃতিৰ ভিতৰত প্ৰথমটো হৈছে— বীজ অৰ্থপ্ৰকৃতি। এই অৰ্থপ্ৰকৃতিটো কাহিনীৰ আৰম্ভণিত ক্ষীণভাৱে দেখা দিয়ে আৰু লাহে লাহে নানান সৰু-বৰ ঘটনাৰ মাজেৰে নায়ক-নায়িকাৰ উদ্দেশ্য সাধনৰ মূল কাৰণস্বৰূপ হৈ পৰে। বিশ্বনাথ কবিৰাজৰ মতে —

অল্পমাত্ৰং সমুদ্ভিষ্টং বহুধা যদ্বিসৰ্পতি।

ফলস্য প্ৰথমো হেতুবীজং তদভিধীয়তে।^{১১}

যি অৰ্থপ্ৰকৃতিয়ে (ধান আদি বীজৰ দৰে) নাটকত প্ৰথমতে অতি সুস্পষ্টভাৱে উপস্থিতি হৈ লাহে লাহে নানান ভাৱে বাঢ়ি গৈ নায়কৰ মূল উদ্দেশ্য সিদ্ধি লাভৰ প্ৰমুখ কাৰণস্বৰূপ হৈ পৰে তাকে বীজ বোলে।^{১২}

'মিৰি জীয়ৰী' উপন্যাসখন মূলতঃ প্ৰেমমূলক। লখিমপুৰ জিলাৰ সোৱণশিৰী নৈৰ পাৰৰ এখন মিৰি গাঁৱৰ এহাল ল'ৰা-ছোৱালীৰ প্ৰেমক কেন্দ্ৰ কৰি উপন্যাসখন লিখা হৈছে।

উপন্যাসখনৰ প্ৰথম অধ্যায় 'নৈৰ পাৰত' আঠ-ন বছৰীয়া পানেই আৰু তেৰ-চৈধ্য বছৰীয়া জঙ্কিয়ে আহ খেতি চোৱা-চিতা কৰিছিল। সেই সময়তে এটা ভালুক অহা দেখি দুয়ো ভয়তে দৌৰ মাৰিলে আৰু পানেই লগে লগে উজুটি খাই পৰিল। তেতিয়া জঙ্কিয়ে পানেইক তুলি ধৰিলে আৰু সুধিলে— "পানেই দুখ পালি নেকি?"^{১৩} — জঙ্কিৰ এই উক্তিটোৰে কাহিনীভাগৰ বীজ সিঁচা হৈছে। জঙ্কিয়ে পানেইক তুলি নধৰি কথাষাৰ নুসুধিলে দুয়ো-দুয়োৰে প্ৰতি আকৰ্ষিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা নাথাকিলহেঁতেন। কাৰণ জঙ্কিয়ে কেৱল চাঙত বহি তাইক চাই নাথাকি ওচৰলৈ আহি কথা-বতৰা পতা আৰম্ভ কৰাৰ পাছতেহে কাহিনীভাগৰ যি বীজ সিঁচা হৈছিল সিয়ে পিছলৈ গজালি মেলি উপযুক্ত বাতাবৰণৰ মাজত ডাল-পাত বাঢ়ি ফল-ফুলেৰে জাতিষ্কাৰ হৈ পৰিছিল।

বিন্দু : দ্বিতীয় অৰ্থপ্ৰকৃতিটো হ'ল বিন্দু। যি ঘটনাই মূল ঘটনাৰ বিচ্ছেদ হ'বলগীয়া অৱস্থাত বাধা প্ৰদান কৰে; সেয়াই বিন্দু। সাহিত্য দৰ্পণকাৰৰ মতে—

অৱান্তৰাৰ্থবিচ্ছেদে বিন্দুৰ চ্ছেদকাৰণম্।^{১৪}

নাটকৰ আৰম্ভণিৰ ঘটনাৰ দ্বাৰা মূল ঘটনাৰ বিচ্ছেদ হ'বলগীয়া পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হ'লে যিটো প্ৰসংগই সেই বিচ্ছেদ সংঘটিত নোহোৱাকৈ ৰাখে, সেই অবিচ্ছেদৰ (মূল ঘটনাৰ সঙ্গতিৰ) কাৰণেই হৈছে বিন্দু নামক অৰ্থপ্ৰকৃতি।^{১৫}

উপন্যাসখনৰ তৃতীয় অধ্যায় 'মিৰি গাঁৱত'— 'পানেয়ে জঙ্কিৰ এইবিলাক কথা বধ মনেৰে শুনিব ধৰিলে'^{১৬}